

<https://doi.org/10.52256/2710-3560.97.2023.97.07>
УДК 159.06.5

Олександра Дубасенюк,
професор кафедри професійно-педагогічної, спеціальної освіти,
андрагогіки та управління,
Житомирський державний університет імені Івана Франка, м. Житомир
ORCID ID 0000-0002-9447-4527
dubasenyuk@ukr.net

Олена Антонова,
професор кафедри професійно-педагогічної, спеціальної освіти,
андрагогіки та управління,
Житомирський державний університет імені Івана Франка, м. Житомир
ORCID ID 0000-0002-3240-6297
olena.antonova2015@gmail.com

СТАНОВЛЕННЯ «Я»-КОНЦЕПЦІЇ МАЙБУТНЬОГО ВЧИТЕЛЯ ПОЧАТКОВОЇ ШКОЛИ У КОНТЕКСТІ МІЖСОБИСТІСНОЇ ВЗАЄМОДІЇ

У статті йдеться про актуальну проблему професійно-педагогічної підготовки майбутнього вчителя у контексті розвитку «Я»-концепції педагога на підставі «суб'єкт-суб'єктної» парадигми та її аналізу у психолого-педагогічній літературі. Акцентовано на міжособистісній взаємодії суб'єктів педагогічної освіти. Розкрито сутність «Я»-концепції як достатньо усталеної системи знань, уявлень і переживань особистості, що охоплює духовне «Я», психічне «Я», соціальне «Я» і фізичне «Я». Наголошено, що для вчителя важливим є усвідомлення власного професійного «Я», яке може формуватися у процесі ідентифікації зі значущими у професійному відношенні людьми, їхніми проявами в педагогічній діяльності. Представлено результати дослідження проблеми формування готовності майбутніх учителів початкової школи до міжособистісної взаємодії у ситуації конфлікту дітей із батьками на засадах педагогіки партнерства Нової української школи. У цьому напрямі розроблено авторську модель (концептуально-цільовий, змістовий, технологічний, результативний блоки) та відповідну технологію (організаційно-цільовий, практично-діяльнісний, оцінно-рефлексивний етапи). Представлено узагальнені результати експерименту з формування готовності студентів до міжособистісної взаємодії у ситуації конфлікту дітей із батьками в особистісній, мотиваційній, оцінювальній сфері, що передбачає створення системи професійних відносин. Кількісний та якісний аналіз результатів педагогічного експерименту засвідчив стійку тенденцію до зростання показників досліджуваної готовності майбутніх учителів, що підтверджує ефективність запропонованих авторської моделі й технології її формування.

Ключові слова: «Я» - концепція, майбутній учитель початкової школи, міжособистісна взаємодія.

Oleksandra Dubaseniuk, Olena Antonova. Formation of the "I" - concept of the future primary school teacher in the context of interpersonal interaction

The article deals with the topical issue of professional and pedagogical training of the future teachers in the context of the development of "I"-concept of an educator based on the "subject-subject" paradigm and its analysis in the psychological and pedagogical literature. Attention is focused on the interpersonal interaction of subjects of pedagogical education. The essence of the "I"-concept as a relatively established system of knowledge, ideas, and experiences of an individual, which includes the spiritual "I", mental "I", social "I" and physical "I" is revealed. The importance of realization of teacher's own professional self, which can be formed in the process of identification with professionally significant people, their manifestations in pedagogical activity, is emphasized. The results of the study of the problem of forming the

readiness of future primary school teachers for interpersonal interaction in a situation of conflict between children and parents based on the principles of partnership pedagogy of the New Ukrainian School (NUS) are presented. Thus, the author's model (conceptual-purpose, content, technological, result blocks) and the corresponding technology (organizational-purpose, practical-activity, evaluation-reflexive stages) were developed. The generalized results of the experiment on the formation of students' readiness for interpersonal interaction in the situation of conflict between children and parents in the personal, motivational, and evaluative sphere, which involves the creation of a system of professional relations, are considered. Quantitative and qualitative analysis of the results of the pedagogical experiment indicated a steady trend towards growth in the studied readiness of future teachers, which confirms the effectiveness of the proposed author's model and the technology of its formation.

Key words: "I"-concept, future primary school teacher, interpersonal interaction.

Постановка проблеми в загальному вигляді та її зв'язок з важливими науковими та практичними завданнями. До актуальних проблем професійно-педагогічної підготовки майбутнього вчителя можна віднести розвиток «Я»-концепції педагога, що ґрунтується на особистісно орієнтованому підході, в основі якого лежить «суб'єкт-суб'єктна» парадигма. Важливого значення має розвиток та саморозвиток особистості майбутнього педагога, що передбачає підвищенні вимоги до його особистісних якостей, потенційних можливостей та становлення його «Я»-концепції. Студентський віковий період є найбільш сенситивним для розвитку особистісного потенціалу молоді. Розроблення та реалізація «Я»-концепції майбутнього педагога початкової школи на основі особистісно орієнтованого підходу потребує спеціального дослідження у визначеному напрямі.

Аналіз основних досліджень і публікацій із зазначеної проблеми. Різні аспекти психології вчителя проаналізували такі дослідники, як В. І. Войтко, І. А. Зязюн, О. В. Киричук, С. В. Кондратьєва, Н. В. Кузьміна, О. Г. Мороз, Д. Ф. Ніколенко, В. В. Рибалка, І. О. Синиця, Р. П. Скульський та ін. Окремі аспекти проблеми «Я»-концепції розглядаються у процесі підготовки майбутнього вчителя (О. Є. Антонова, С. С. Вітвицька, О. В. Вознюк, О. Г. Кучерявий, Н. М. Мирончук, Н. М. Пеньковська, Л. О. Хомич та ін.). Останнім часом педагоги особливо підкреслюють визначальну роль виховання у розвитку особистості на засадах культурно-історичного досвіду українського народу (традиції, звичаї, обряди), адже ідеї національного виховання просякнуті духом гуманізму і демократизму, що забезпечують етнізацію дітей та молоді як невіддільну складову їхньої соціалізації (В. Г. Кузь, Ю. Д. Руденко, З. О. Сергійчук, М. Г. Стельмахович, М. Д. Касьяненко).

Нині актуалізується розроблена у 30-ті роки ХХ ст. А. С. Макаренком ідея співробітництва, міжособистісної взаємодії суб'єктів виховного процесу, що відображена в методиці колективних творчих справ. Подальший розвиток окреслена ідея мала у працях Ш. О. Амонашвілі, М. Д. Касьяненка, В. О. Сухомлинського; у практиці роботи О. А. Захаренка, М. М. Палтишева, В. Ф. Шаталова та ін. Цей напрям в умовах демократизації та оновлення суспільного життя в Україні є найбільш перспективним. В останні роки стає актуальною проблема партнерської взаємодії як базова складова комунікативної компетентності майбутніх педагогів [2].

Водночас проблема становлення «Я»-концепції вчителя як необхідна передумова продуктивної педагогічної діяльності, є недостатньо розробленою. Зокрема, недостатньо вивченими залишаються питання особливостей розвитку «Я»-концепції майбутніх учителів початкових класів у контексті міжособистісної взаємодії суб'єктів педагогічної освіти у процесі їх підготовки в умовах сучасних змін, положень Концепції «Нова українська школа», що і постає предметом нашого дослідження.

Мета дослідження: здійснити порівняльний аналіз особливостей розвитку «Я»-концепції майбутніх учителів початкових класів у контексті міжособистісної взаємодії суб'єктів педагогічної освіти.

Виклад основного матеріалу з обґрунтуванням отриманих наукових результатів. Проблема розвитку «Я»-концепції майбутніх учителів досліджується багатьма вітчизняними і закордонними науковцями. Виокремлюють філософський, соціальний, психологічний та педагогічний аспекти. Проте підготовка майбутніх учителів в умовах освітніх та соціальних змін у контексті міжособистісної взаємодії суб'єктів педагогічної освіти потребує подальшого дослідження. До нагальних питань вивчення «Я»-концепції вчителя дослідники відносять особливості її структури, умови розвитку, визначення сукупності чинників, які впливають на її формування, роль у житті

людини [4]. Окреслені проблеми досліджували такі вчені, як Р. Бернс, У. Джемс, Н. Ю. Максимова, В. О. Моляко, К. Роджерс, Е. Еріксон та ін.

В Енциклопедії освіти зазначено, що «Я»-концепція розглядається вченими як «відносно усталена система знань, уявлень і переживань особистості, в яких відображаються її відчуття власної унікальності та емоційно-оціночного ставлення до всього того, що вона включає у своє духовне «Я», психічне «Я», соціальне «Я» і фізичне «Я». Формування «Я»-концепція ґрунтується на розвитку в онтогенезі рефлексивних процесів у сфері свідомості та самосвідомості, які спрямовані не лише на внутрішній світ особистості (самоаналіз, самоспостереження, самооцінювання), а й орієнтують її в тому, якої думки про неї є інші люди... На основі «Я»-концепції особистість будує свої взаємини з іншими людьми і регулює власну активність у різних видах діяльності» [5, с. 1018]

Відомо, що «Я»-концепція впливає на всі життєві прояви людини і відіграє самостійну роль упродовж усього її життя. Особистість сприймає навколишній світ, будує взаємини через призму власної «Я»-концепції, що сприяє формуванню відчуття впевненості, визначеності, узгодженості особистості, надає інтерпретацію досвіду і є джерелом позитивних очікувань. Р. Бернс, визначаючи сутність «Я»-концепції, наголошує, що «вона окреслює не лише те, що собою являє індивід, а й те, що він про себе думає, як оцінює свої можливості в діяльності й розвитку в майбутньому» [7, с. 31].

Дослідники наголошують, що за своєю психологічною природою «Я»-концепція є системою настановлень, що вміщує такі компоненти: а) *когнітивний* – уявлення про власні якості, здібності, зовнішність, соціальну значущість; б) *емоційний* – самоповага, самолюбство, почуття власної гідності, власного обов'язку, переживання своєї унікальності, неповторності; в) *оцінно-вольовий* – прагнення підвищити самооцінку, самоствердитись у мікро- і макросоціальному середовищі, реалізувати себе у певному виді діяльності. «Я»-концепція може стосуватися як теперішнього, так і майбутнього («Я»-прогнозоване, бажане). За умови узгодженості визначених компонентів «Я»-концепції, особистість досягає гармонії з навколишнім середовищем, відчуває емоційний комфорт, упевненість у собі. І навпаки виникнення конфліктних настановлень у структурі «Я»-концепції, наприклад, розбалансованість її когнітивних і емоційних компонентів призводить до порушень душевної рівноваги» [5, с. 1018]. Деякі автори виділяють ще й *діяльнично-поведінкову складову* «Я»-концепції як самопрезентацію, тобто певні дії особи, породжені уявленням про себе та особливістю самоствавлення [6].

Отже, у науковій літературі наголошується, що «Я»-концепція являє собою сукупність усіх уявлень індивіда про себе і містить переконання, оцінки і тенденції поведінки особистості. Проте «Я»-концепція вчителя, як будь-яка підсистема особистості, не може бути зведена до суми конкретних уявлень особистості про себе і розглянута як одномірне утворення. «Я»-концепція вчителя – це багаторівневе й багатокомпонентне утворення. Р. Бернс запропонував такі компоненти «Я»-концепції: психологічне Я, особистісне (соціальне) Я, що утворюють цілісну «Я»-концепцію вчителя, яка містить власні компоненти. При цьому до структур «Я»-концепції вищого рівня можна віднести психофізіологічне і особистісне Я [6].

Загальновідомо, що важливим періодом становлення «Я-концепції» як ядра особистості є студентський вік. «Я-концепція» майбутнього фахівця являє собою складну, динамічну систему уявлень студента про себе як особистості й суб'єкта навчально-професійної діяльності та складається з: 1) *«образу-Я»*, що розкриває неповторність самосприйняття через визначення студентом певної соціально-рольової позиції та настанов про себе; 2) *емоційно-ціннісного ставлення до себе*, що визначається самооцінкою професійних якостей і особистісних властивостей, рівнем самосприйняття і самоповаги; 3) *поведінкової складової* як самопрезентації, що характеризується певними діями (внутрішніми чи практичними), які породжені уявленням про себе та самоствавленням. Водночас психічним функціям цього вікового періоду притаманна нестійкість особистісних структур. Для них характерні складність і неоднозначність образів власного «Я», зокрема дослідники виділяють реальне «Я» (яким бачить себе студент у цей період), динамічне «Я» (яким прагне бути), ідеальне «Я» (яким має бути на основі засвоєних моральних принципів) та інші уявні образи. Юнацькому віку притаманна активізація процесу самопізнання і подальше формування самооцінки, зростання здатності проявляти й зберігати свою індивідуальність.

Для вчителя, зокрема й майбутнього, надзвичайно важливим є усвідомлення власного професійного «Я», яке формується шляхом ідентифікації себе зі значущими професійно людьми, їх проявами в педагогічній діяльності. Це можуть бути як улюблені вчителі, так і вивчення досвіду роботи педагогів-майстрів, зразки роботи викладачів ЗВО. Професійному «Я» належить визначальна

роль в «Я»-концепції вчителя. Велику роль відіграє і такий показник, як рівень розвитку суб'єктивного контролю вчителя, наявність у нього інтернальності або екстернальності стосовно професійних показників. Отже, «Я»-концепція вчителя не зводиться лише до саморозуміння своїх особистісних і професійних особливостей. Так, рівень суб'єктивності вчителя може характеризуватися його здатністю глибоко усвідомлювати власну відповідальність за процес індивідуального професійного розвитку і вміння його регулювати. Сприйняття себе як суб'єкта індивідуального професійного розвитку виявляється у бажанні і здатності постійно аналізувати, коректувати і вдосконалювати своє професійне зростання [4].

Позитивну «Я»-концепцію вчителя можна ототожнити з позитивним ставленням до себе, самоповагою, прийняттям себе, відчуттям своєї власної цінності. Негативна «Я»-концепція вчителя характеризується неприйняттям себе, відчуттям своєї професійної нездатності, неповноцінності. Доведено, що «Я»-концепція особистості сприяє досягненню внутрішньої узгодженості особистості, дає змогу здійснити інтерпретацію набутого досвіду і постає джерелом очікувань стосовно самого себе. Особистість прагне досягти максимальної внутрішньої узгодженості. Якщо новий досвід узгоджується з уявленнями про себе, він легко входить до середини якоїсь умовної оболонки, в якій міститься Я-концепція. Вона визначає й очікування людини, тобто уявлення про те, що повинно статися. «Я»-концепція надає поведінці і діяльності людини досить жорсткий стрижень і орієнтує його на запрограмований результат [6].

Житомирська науково-педагогічна школа досліджує особливості професійно-педагогічної підготовки вчителя. Серед її робіт можна виділити дослідження І. М. Коновальчук, в якому вивчаються проблеми формування готовності майбутніх учителів початкової школи до міжособистісної взаємодії у ситуації конфлікту дітей із батьками на рівні її теоретичного узагальнення й практичного розв'язання на засадах педагогіки партнерства Нової української школи [3].

На важливість цієї проблеми наголошує проведене нами раніше дослідження щодо вивчення сутності категорії «виховання» методом контент-аналізу. Виявлено, що 40 % науковців тлумачать це поняття як взаємодію сукупності суб'єктів і об'єктів виховного процесу, зокрема, вихователів і вихованців (Г. П. Васянович, А. С. Макаренко, В. О. Сухомлинський). У психологічному плані (Г. С. Костюк) наголошується, що становлення особистості відбувається у взаємодії з навколишнім світом. У філософському контексті категорія «взаємодія» є однією з провідних, оскільки віддзеркалює процеси впливу різних суб'єктів один на одного, їхню взаємозумовленість і зміну стану. Категорія «взаємодія» як філософське поняття має певні характеристики: є складовою об'єктивної реальності, атрибутом матерії; джерелом і об'єктом наукового пізнання; ланкою причинно-наслідкових зв'язків; джерелом і причиною руху матерії.

Сучасні дослідження суттєво розширюють знання про взаємодію. Для психолого-педагогічної науки окреслені положення мають важливе значення, оскільки поняття «взаємодія» стало частіше вживатися в науковому обігу. Розглядаючи виховання як взаємодію, його часто розуміють як взаємний вплив вихователів і вихованців один на одного. Наслідком цього, як правило, стають взаємні зміни їх поведінки, відносин, установок, діяльності. Одним із типів міжособистісної взаємодії визнається співробітництво, яке характеризується наявністю спільної мети і діяльності, що дозволяє досягати ефективного виховного результату.

Результати дослідження І. М. Коновальчук можна поглибити шляхом їх інтерпретації у контексті положень «Я»-концепції. Передусім, окреслені дослідницею складові готовності майбутнього вчителя початкової школи до міжособистісної взаємодії у ситуації конфлікту дітей з батьками близькі за своїм змістом до структури Я-концепції і включають такі компоненти: *мотиваційно-ціннісний* (потреби, мотиви, інтереси, установки, цінності); *когнітивний* (система загальних та спеціальних знань про психолого-педагогічні засади та практичні способи здійснення взаємодії); *діяльнісно-практичний* (комплекс загальнопедагогічних та спеціальних умінь організації міжособистісної взаємодії); *рефлексивно-регулятивний* (здатність до емоційної стійкості, толерантності, критичного аналізу, адекватної самооцінки своїх професійних [3, с. 12]).

Дослідниця запропонувала авторську модель формування готовності майбутніх учителів початкової школи до міжособистісної взаємодії у ситуації конфлікту дітей з батьками, яка складається із концептуально-цільового, змістового, технологічного, результативного блоків. Для реалізації цієї моделі розроблено відповідну технологію, що здійснюється в кілька етапів: організаційно-цільовий, практично-діяльнісний, оцінно-рефлексивний [3].

На констатувальному етапі експерименту І. М. Коновальчук виявлено недостатній рівень готовності студентів молодших курсів до міжособистісної взаємодії в ситуації конфлікту дітей з батьками, що підтвердило необхідність реалізації авторської моделі шляхом впровадження в освітній процес розробленої автором технології. Для проведення формувального етапу експерименту було здійснено розподіл студентів на контрольні (КГ) та експериментальні (ЕГ) групи на основі статистичного аналізу результатів діагностики.

Формувальний експеримент здійснювався поетапно. На *організаційно-цільовому етапі* було розроблено таксономію цілей та створено необхідні педагогічні умови підготовки, а саме: у змісті психолого-педагогічних дисциплін *систематизовано навчальну інформацію*, що сприяло усвідомленню майбутніми вчителями сутності, причин та наслідків конфліктів між батьками і дітьми, актуалізувало мотиви набуття необхідних знань й умінь; *удосконалено зміст педагогічної практики й збагачено тематику курсових робіт* питаннями взаємодії вчителя у ситуації конфлікту дітей з батьками; *уточнено критерії* оцінювання навчальних досягнень студентів. На *практично-діяльнісному етапі* шляхом урізноманітнення форм та методів навчання забезпечено формування у майбутніх учителів практичних умінь щодо діагностики, аналізу, вирішення, запобігання конфліктним ситуаціям у міжособистісній взаємодії батьків з дітьми. Перевагу було надано активним та інтерактивним формам і методам навчання: моделювання педагогічних ситуацій, розв'язування професійно-орієнтованих педагогічних задач, залучення студентів до квазіпрофесійної діяльності засобами ділових та рольових ігор, проведення тренінгів, конференцій ідей, застосування методів синектики, мозкового штурму, «кейс-стаді», інтерактивного театру та ін. Весь цей методичний інструментарій автор систематизував у спецкурс «Технології конструктивної взаємодії вчителя початкових класів з дітьми та батьками в ситуації конфлікту», який сприяв підвищенню пізнавальної активності студентів, розвитку в них професійно значущих якостей та здібностей. *Оцінно-рефлексивний етап* мав на меті сформувати у студентів здатність до самооцінювання та саморефлексії професійної готовності до вирішення конфліктів дітей з батьками [3].

Після закінчення формувального етапу експерименту було здійснено підсумковий зріз для оцінювання та аналізу його результативності в експериментальних та контрольних групах (табл. 1).

Таблиця 1

Результати педагогічного експерименту з формування готовності студентів до міжособистісної взаємодії у ситуації конфлікту дітей з батьками: узагальнені дані

Рівні готовності		Компоненти готовності							
		Мотиваційно-ціннісний (кількість / %)		Когнітивний (кількість / %)		Діяльнісно-практичний (кількість / %)		Рефлексивно-регулятивний (кількість / %)	
		ЕГ	КГ	ЕГ	КГ	ЕГ	КГ	ЕГ	КГ
Низький	На початку	61/ 41,2	63/ 40,4	57/ 38,5	62/ 39,7	43/ 29,0	45/ 28,8	59/ 39,8	66/ 42,3
	Наприкінці	7/ 4,7	25/ 16,0	12/ 8,1	37/ 23,7	14/ 9,5	32/ 20,5	26/ 17,6	55/ 35,3
Середній	На початку	65/ 43,9	68/ 43,6	54/ 36,5	52/ 33,3	55/ 37,2	58/ 37,2	53/ 35,8	51/ 32,7
	Наприкінці	56/ 37,8	93/ 59,6	33/ 22,3	53/ 34,0	37/ 25,0	49/ 31,4	58/ 39,2	56/ 35,9
Достатній	На початку	18/ 12,2	20/ 12,8	28/ 18,9	31/ 19,9	38/ 25,7	42/ 26,9	22/ 14,9	24/ 15,4
	Наприкінці	63/ 42,6	29/ 18,6	72/ 48,7	49/ 31,4	74/ 50,0	61/ 39,1	41/ 27,7	28/ 17,9
Високий	На початку	4/ 2,7	5/ 3,2	9/ 6,1	11/ 7,1	12/ 8,1	11/ 7,1	14/ 9,5	15/ 9,6
	Наприкінці	22/ 14,9	9/ 5,8	31/ 20,9	17/ 10,9	23/ 15,5	14/ 9,0	23/ 15,5	17/ 10,9

Джерело: авторська розробка

Аналіз результатів експериментальної роботи, їхнє порівняння на початку та після закінчення експерименту засвідчили, що рівень сформованості складових готовності студентів до міжособистісної взаємодії у ситуації конфлікту дітей з батьками в ЕГ суттєво позитивно змінилися порівняно з відповідними показниками у КГ. В ЕГ показники високого рівня готовності студентів зросли на 10,1 %, достатнього – на 24,6 %, показники середнього рівня зменшилися на 7,2 %, відповідно показники низького – на 27,4 %. У показниках рівнів досліджуваної готовності студентів КГ суттєвих змін не відбулося [3, с. 13–15].

Особистісна сфера майбутнього педагога-вихователя відображає водночас й рівень його професійної компетентності. Проаналізовано результати рівневого аналізу, та простежено динаміку показників, які характеризують авторитет особистості педагога. У подальшій професійній діяльності за умови постійного самовдосконалення, відбувається підвищення рівня майстерності, спостерігається позитивна персоналізація педагога у своїх вихованцях, розвиток їх ціннісних, моральних і професійних якостей, що пробуджують у них прагнення до неперервного самовдосконалення.

Ураховуючи структуру «Я»-концепції особистості, проаналізуємо отримані результати дослідження у контексті положень «Я»-концепції вчителя, особливості її динаміки розвитку, тим самим поглибимо отримані дослідницькі результати. У *мотиваційній сфері* студентів спостерігаємо перехід від парціальних нестійких, не завжди усвідомлених уявлень про професію педагога-вихователя до глибшого розуміння спонукальних чинників, які поступово диференціюються і набувають соціально-значущої, пізнавальної професійної спрямованості. Останнє є цілісним відображенням різних аспектів педагогічної професії. Водночас вони мають виражену ціннісну, виховну розвивальну спрямованість.

Оцінювальна сфера. Зазвичай майбутній педагог має певні уявлення про свою особистість і має певні характеристики, може їх оцінити. При цьому він співвідносить уявлення про себе з «ідеальним «Я», яким може бути, порівнює уявлення про себе із соціальними очікуваннями, оцінює ефективність своєї діяльності з позиції своєї ідентичності. З погляду Р. Гріна, людина створює свій внутрішній образ. При конструюванні такого образу люди схильні підкреслювати свої позитивні риси і не зважати на недоліки, виправдовуючи їх. Відтак, внутрішнє «Я» відіграє важливу роль у розвитку самооцінки індивіда [8].

«Я»-концепція майбутнього педагога відтворює розмаїття світу професії педагога шляхом створення системи професійних відносин, що породжують у подальшій роботі його відповідне ставлення до учнів, колег, батьків, до себе, цілей, змісту освітньо-виховної діяльності. Поступове набуття педагогічної майстерності передбачає перехід від переважно ділової взаємодії між суб'єктами виховного процесу до особистісних гуманістичних стосунків; від інертного ставлення до передового досвіду, новітніх ідей до ціннісного відношення до самотутніх, оригінальних освітніх систем. Водночас у студентів формується система відносин, що пов'язана з професіоналізацією їх намірів, інтересів учнів, розвитком різноманітних зв'язків із суб'єктами освіти і виховання.

У міжособистісній взаємодії відбувається зміна спрямованості діяльності майбутнього педагога-вихователя як динамічна стверджувальна тенденція. Зростання рівня продуктивності діяльності позначається такими якісними змінами: від вольових, силових орієнтацій у роботі з учнями і керуванням власними намаганнями до оптимістичного, життєстверджувального сприйняття дитинства та його проблем, цілеспрямованості їхніх дій, пробудження творчого потенціалу вихованців засобами розвивальної навчальної і позанавчальної діяльності.

У контексті когнітивного компонента відбувається перехід від загального уявлення студента про власні якості, здібності до педагогічної діяльності, найбільш значущі риси особистості (соціальна відповідальність, любов до дитини, любов до своєї професії), до гуманного ставлення, доброзичливості, комунікативності. Такий підхід передбачає глибоке осмислення сутності особистості як системного явища шляхом розв'язання педагогічних завдань у міжособистісному спілкуванні / взаємодії. Розвиток емоційного компонента передбачав зміну настановлень студента від сформованості його окремих елементів до формування почуття самоповаги, відповідальності, власного обов'язку, переживання своєї унікальності, неповторності як цілісного явища; *діяльнісно-поведінковий компонент* – від виконання певних дій, етапів навчально-виховної діяльності до здійснення системного педагогічного процесу.

Висновки з дослідження і перспективи подальших розвідок у визначеному напрямі. Кількісний та якісний аналіз результатів педагогічного експерименту засвідчив стійку тенденцію до

зростання рівня готовності майбутніх учителів початкової школи у сфері міжособистісної взаємодії, що підтверджує ефективність запропонованих авторської моделі та технології її формування. Отже, реалізація науково-практичної моделі підготовки майбутнього вчителя початкової школи має враховувати окреслену індивідуально-особистісну педагогічну парадигму студента, що приводить до теоретичного осмислення і систематизації, коригування його життєвого та професійного досвіду у контексті системного підходу до цілісного формування особистості, його міжособистісної сфери.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Бех І. Д. Виховання особистості. У 2-х книгах. Кн.1. Особистісно орієнтований підхід: теоретико-технологічні засади. К.: Либідь, 2003. 278 с.
2. Дубасенюк О. А. Партнерська взаємодія як базова складова комунікативної компетентності майбутніх педагогів в умовах магістратури. *Вісник Луганського національного університету імені Тараса Шевченка. Педагогічні науки*. 2022. № 1 (349). Ч. II. С.17–24.
3. Коновальчук І. М. Формування готовності майбутніх учителів початкової школи до міжособистісної взаємодії у ситуації конфлікту дітей з батьками» : автореф. дис. ... канд. пед. наук : 13.00.04. Житомир, 2019. 22 с.
4. Пеньковська Н. М. Особливості розвитку Я-концепції майбутніх учителів початкових класів. *Наука і освіта*. 2011. № 11. С. 120–125.
5. Енциклопедія освіти / гол. ред. В.Г. Кремень. К.: Юрінком Інтер, 2008. 1040 с.
6. Розвиток «Я-концепції» у студентському віці. URL: <http://um.co.ua/14/14-2/14-21521.html>.
7. Burns R. B. *Self-concept development and education*. Holt, Rinehart & Winston. 1982. 441p.
8. Jrobert Greene. *The laws of human nature*. Alpyna Pablysher, 2021. 936 с.

REFERENCES

1. Bekh I. D. *Vykhovannia osobystosti. U 2-kh knyhakh. Kn.1. Osobystisno oriientovanyi pidkhid: teoretyko-tekhnolohichni zasady*. K.: Lybid, 2003. 278 p. [in Ukrainian].
2. Dubaseniuk O. A. *Partnerska vzaiemodiia yak bazova skladova komunikatyvnoi kompetentnosti maibutnix pedahohiv v umovakh mahistratury. Visnyk Luhanskoho natsionalnoho universytetu imeni Tarasa Shevchenka. Pedahohichni nauky*. 2022. № 1 (349). Ch. II. P.17–24. [in Ukrainian].
3. Konovalchuk I. M. *Formuvannia hotovnosti maibutnix uchyteliv pochatkovoii shkoly do mizhosobystisnoi vzaiemodii u sytuatsii konfliktu ditei z batkamy» : avtoref. dys. ... kand. ped. nauk : 13.00.04. Zhytomyr, 2019. 22 p. [in Ukrainian].*
4. Penkovska N. M. *Osoblyvosti rozvytku Ya-kontseptsii maibutnix uchyteliv pochatkovykh klasiv. Nauka i osvita*. 2011. № 11. P. 120–125. [in Ukrainian].
5. *Entsyklopediia osvity / hol. red. V.H. Kremen. K.: Yurinkom Inter, 2008. 1040 p. [in Ukrainian].*
6. *Rozvytok «Ja-kontseptsii» u studentskomu vitsi. URL: http://um.co.ua/14/14-2/14-21521.html. [in Ukrainian].*
7. Burns R. B. *Self-concept development and education*. Holt, Rinehart & Winston. 1982. 441p. [in English].
8. Jrobert Greene. *The laws of human nature*. Alpyna Pablysher, 2021. 936 p. [in English].

Матеріал надійшов до редакції 8.08.2023